

PASTUSZKA JÓZEF – teolog, filozof, psycholog, ur. 28 II 1897 w Rzecznówku (Małopolska), zm. 13 I 1989 w Sandomierzu.

Studiował w Seminarium Duchownym w Sandomierzu, w Carskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu oraz na uniwersytecie w Innsbrucku (Austria), gdzie zdobył doktoraty z teologii i z filozofii. Od 1921 wykładał w Seminarium Duchownym w Sandomierzu. Habilitował się w 1930 na UJ na podstawie rozprawy *Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna. Studium filozoficzne*. Przez 4 lata wykładał na Wydziale Teologicznym UW jako zastępca prof.; w 1934 objął Katedrę Psychologii na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL.

Podczas okupacji niem. był poszukiwany przez gestapo (z powodu przedwojennej krytyki ideologii nazistowskiej). Ukrywał się w stronach rodzinnych; był kapłanem Sióstr Miłosierdzia w Lipowej k. Opatowa. W 1944 podjął zajęcia dydaktyczne na KUL. Był organizatorem nowo erygowanego Wydziału Filozofii oraz pierwszym jego dziekanem, redaktorem pierwszych tomów „Roczników Filozoficznych KUL” (do t. 2–3 za lata 1949–1950 włącznie), członkiem Komitetu Redakcyjnego „Roczników Teologiczno-Kanonicznych” oraz „Zeszytów Naukowych KUL”. Przez 3 miesiące (po aresztowaniu rektora ks. A. Słomkowskiego) pełnił obowiązki rektora KUL. W 1953 w ramach represji ze strony władz komunistycznych został usunięty z KUL (razem z innymi sześcioma profesorami). Podjął wówczas wykłady w Seminarium Duchownym w Sandomierzu, ale wkrótce odebrano mu i tam prawo wykładania. Wówczas został skierowany przez władze kościelne do pracy w Sądzie Diecezjalnym na stanowisku sędziego. Po 1956 powrócił na KUL; wykorzystując chwilową liberalizację polityczną w Polsce zorganizował w ramach Wydziału Filozofii studium psychologii pod nazwą Specjalizacja Filozoficzno-Psychologiczna; kierował nim do 1969, tj. do odejścia na emeryturę. Wykładał psychologię ogólną, charakterologię, psychologię społeczną, historię psychologii, historię filozofii, filozofię religii i psychologię religii. Badał filozofię św. Augustyna, w której szukał inspiracji filozoficznych i psychologicznych. Pisał rozprawy z zakresu historii filozofii, kierunków psychologicznych okresu międzywojennego, zwł. z historii psychologii, psychologii religii, psychologii ogólnej i charakterologii.

Ważniejsze prace P.: *Związek filozofii z religią* (Kronika Diecezji Sandomierskiej 16 (1923), 118–122); *Indywidualność św. Tomasza z Akwinu*

(tamże, 18 (1925), 67–70, 100–106); *Narodowość a idea międzynarodowa w świetle filozofii* (Prąd 14–15 (1926), 451–461); *Filozofia religii M. Schelera. (Poznanie Boga)* (AK 14 (1928) t. 21, 17–47); *Kultura a religia* (Przegląd Powszechny 46 (1929) t. 182, 298–320); *Pierwiastki nowoczesne w filozofii św. Augustyna* (AK 15 (1929) t. 23, 213–229, 337–349); *Pojęcie duszy ludzkiej u św. Augustyna* (Przegląd Teologiczny 10 (1929), 389–406); *Filozofia religii* (w: *Zarys filozofii. Praca zbiorowa*, Lb 1930, II 99–160); *Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna. Studium filozoficzne* (Lb 1930); *Stosunek św. Augustyna do filozofii* (w: *św. Augustyn. Praca zbiorowa*, Pz 1930, 190–221); *Kryzys kultury a religia. Szkice filozoficzno-religijne* (Wwa 1932); *Współczesne kierunki w filozofii religii* (Wwa 1932); *Filozofia Nietzschego i jej wpływ na współczesną umysłowość* (AK 19 (1933) t. 31, 313–332); *Filozofia współczesna* (I–II, Wwa 1934–1936); *Filozofia M. Schelera* (AK 21 (1935) t. 35, 123–138, 333–348); *Filozoficzne i społeczne idee A. Hitlera. (Rasizm)* (AK 23 (1937) t. 40, 329–344, 441–453, 24 (1938) t. 41, 23–37); *Psychologia indywidualna. Studium krytyczne* (Lb 1938); *Filozofia komunizmu – materializm* (w: *Bolszewizm. Praca zbiorowa*, Lb 1938, 1–29); *Idea człowieka w filozofii M. Schelera* (Prąd 25 (1938) t. 36, 141–157); *Psychologia komunizmu* (w: *Bolszewizm. Praca zbiorowa*, Lb 1938, 216–252); *Filozoficzne podstawy rasizmu* (Ruch Katolicki 9 (1939), 156–172); *Rasizm jako światopogląd* (tamże, 101–116); *Psychologia ogólna* (I–II, Lb 1946–1947, 1961³); *Dusza ludzka. Jej istnienie i natura* (Lb 1947, 1957²); *Idea człowieka we współczesnych prądach filozoficznych* (Pz 1947); *Trwałe wartości filozofii chrześcijańskiej na tle nowoczesnych prądów filozoficznych* (RF 1 (1948), 1–41); *Postawy życiowe według S. Kierkegaarda* (RF 6 (1958) z. 4, 105–125); *Charakter człowieka. Struktura, typologia, diagnostyka psychologiczna* (Lb 1959, 1962²); *Osobowość św. Tomasza z Akwinu. Szkic psychologiczny* (RF 7 (1959) z. 4, 5–20); *Psychologia głębi* (RF 9 (1961) z. 4, 31–53); *Tomistyczna a egzystencjalna koncepcja człowieka. Próba konfrontacji* (ZNKUL 5 (1962) z. 1, 27–42); *Filozoficzne i empiryczne pojęcie osoby ludzkiej* (RF 11 (1963) z. 4, 45–60); *Proces myślenia u św. Tomasza z Akwinu a egzystencjalizm M. Heideggera* (RF 13 (1965) z. 4, 33–47); *Koncepcja człowieka w psychoanalizie Freuda* (SPCh 3 (1967) z. 2, 73–84); *Znaczenie woli w życiu człowieka* (w: *W kierunku człowieka*, Wwa 1971, 285–295); *Rozważania religijne. Bóg – Jezus Chrystus – Życie chrześcijańskie* (Pz 1983); *Bóg i*

człowiek. *Religijne i moralne wartości życia. Krótkie rozważania religijne* (Kalwaria Zebrzydowska 1986).

Psychologię traktował jako dział filozofii, chociaż psychologia akademicka już od początku XX w. stała się autonomiczną nauką empiryczną; pomijał problematykę relacji między filozofią a psychologią. Wzorem podręczników z XIX i początku XX w. (zwł. niem.) omawiał zagadnienia takie jak: wrażenia, spostrzeżenia, pamięć, rozumienie, myślenie, przechodząc od nich do kwestii specyficznie filozoficznych (metafizycznych), analizowanych współcześnie w ramach antropologii filozoficznej. Pomijał problemy rodzące się z zasadniczej różnicy pojęciowej leżącej u podstaw paradygmatów psychologii jako nauki empirycznej i antropologii filozoficznej. Krytycznie oceniał propozycje rozwiązania tradycyjnego problemu psychofizycznego: ciało – dusza. Opowiadał się za rozwiązaniem arystotelesowsko-tomistycznym.

Nie prowadził badań eksperymentalnych. W swojej *Psychologii ogólnej* nie uwzględniał problematyki uczuć; jego koncepcja psychologii ograniczała się do sfery poznawczej. W swoich tekstach przytaczał opinie filozofów, rzadko zaś psychologów empiryków. Uważał, że podstawową metodą psychologii jest introspekcja, gdyż psychologia bada głównie fakty świadomości, a nie zachowania. Badania i metody behawiorystyczne traktował jedynie jako pomocnicze.

Za Ch. Wolffem uznawał rozróżnienie na psychologia empirica (psychologia empiryczna) i psychologia rationalis (psychologia racjonalna), gdzie pierwsza bada fakty życia psychicznego, ich przemiany i wynikające stąd skutki, druga zaś zajmuje się istotą i naturą duszy, której właściwością jest świadomość o sobie samej i rzeczach, jakie istnieją poza nią. Przejawiał tendencję do łączenia obu typów psychologii.

Interesował się historią, biografiami wybitnych osobowości, pamiętnikami, zmianą ludzkich postaw wraz z upływem czasu. Pisał też własne wspomnienia, w których scharakteryzował środowisko, z którego pochodził, szkoły, do których uczęszczał (nauczycieli, kolegów, warunki życia), ludzi, których spotkał; wspomnienia są barwne i bogate w szczegóły. Opisał Petersburg w okresie rewolucji bolszewickiej 1917 i zmiany polityczne w Rosji. Przedstawił okoliczności, w jakich rodziła się idea KUL (inicjator ks. I. Radziszewski – ówczesnie rektor Akademii Duchownej w Petersburgu).

W Archiwum KUL i Archiwum Kurii Diecezjalnej w Sandomierzu pozostało ponad 1000 stron mpsu różnych prac i wspomnień P. Opracował też *Słownik filozofii* (cz. I: *Słownik pojęć i zagadnień filozoficznych*, kk. 637; II: *Słownik filozofów (pisarzy)*, kk. 321), który nie ukazał się drukiem.

Zdzisław Chlewiński

Ks. profesor doktor Józef P. Kronika życia i działalności naukowej, RF 17 (1969) z. 4, 5–14; W. Prężyna, *Uroczystości jubileuszowe 50-lecia kapłaństwa i 48-lecia profesury księdza prof. dr Józefa P.*, ZNKUL 13 (1970) z. 1, 84–87; Z. Chlewiński, *Ks. prof. Józef P. Szkic biograficzny (1897–1989)*, ZNKUL 23 (1990) z. 1–4, 51–60; R. Jaworski, *Charakterologia w ujęciu ks. prof. Józefa P. Nurt nomotetyczny i idiograficzny*, tamże, 139–150; S. Kowalczyk, *Filozofia w piśmiennictwie ks. prof. Józefa P.*, tamże, 95–115; W. Prężyna, *Religijny wymiar człowieka w ujęciu ks. prof. Józefa P.*, tamże, 127–137; A. Skwara, *Biogram ks. Józefa P.*, *Studia Sandomierskie* 6 (1990–1996), 294–300; H. J. Szumił, *Bibliografia podmiotowa i przedmiotowa ks. prof. Józefa P.*, tamże, 332–356; tenże, *Zainteresowania i osiągnięcia historyczne ks. prof. Józefa P.*, tamże, 309–315; Z. Uchnast, *Ks. prof. Józefa P. koncepcja psychologii jako nauki*, ZNKUL 23 (1990) z. 1–4, 117–125; A. Skwara, *Śp. ks. prof. dr Józef P. (1897–1989)*, *Kronika Diecezji Sandomierskiej* 84 (1991), 39–44; A. J. Nowak, *Koncepcja ascezy w ujęciu ks. Józefa P.*, w: *Veritatem facientes*, Lb 1997, 443–456; S. Chrost, *Istnienie i natura duszy ludzkiej według ks. Józefa P.*, *Studia Filologiczne* 1 (1999), 77–88; T. Janka, *Józefa P. koncepcja antropologii filozoficznej*, Pz 2004.

Agata Szymaniak